

Anders Hagman

Orienteringspunkter för gemenskapande diakoni

En genomgång av diakonin i Västerås stifts församlingar visar att de flesta diakonala verksamheter handlar om att skapa och upprätthålla mötesplatser av olika slag. De har gemenskap och omsorg i fokus, snarare än problemlösning och förändring. Är det bra eller dåligt? Kanske ska man inte ha för bråttom att svara på den frågan. Anders Hagman beskriver här i en första artikel erfarenheter från samtal i Västerås stift.

Under några snötunga, smällkalla veckor vårvintern 2018 genomförde medarbetare vid Västerås stift församlingsbesök med fokus diakoni i 39 av stiftets 44 pastorat eller pastorala områden. Under 90 minuter fick kyrkoherdar, diakoner och assistenter i diakonalt arbete beskriva, förklara och reflektera kring utformningen av den lokala diakonin utifrån ett fastställt formulär. Syftet från stiftet sida var att skapa en överblick över diakonins uttryck, framtida behov och utmaningar.

För kanske första gången användes här det klassificeringsschema som tagits fram i Vägledning för diakoni i ett större sammanhang.

Klassificeringen genomfördes i tre steg där medarbetarna själva först fick namnge de verksamheter de betraktar som diakonala på lappar. Därefter fick de placera in lapparna i schemats uppdelning på *livskvalitet och ett gott samhälle*, *allmänmänsklig problematik* eller *allvarlig social eller psykisk problematik*. Slutligen fick de förskjuta lapparna mot verksamhetens huvudsakliga fokus: *problemlösning och förändring* eller *gemenskap och omsorg*.

Mötesplatser och gemenskap dominerar

Resultatet är tydligt. Över hälften av verksamheterna (55%) anses höra hemma inom livskvalitet och ett gott samhälle samt allmänmänsklig problematik med ett fokus på omsorg och gemenskap. Mötesplatser av olika slag är det dominerande inslaget bland dessa verksamheter.

Figur: kategorisering av diakonala verksamheter, nu-läge

Soppluncher, språkcaféer, utflykter, väntjänstgrupper, syföreningar, promenadgrupper och liknande svarar, litet beroende på hur man räknar, för minst en tredjedel av samtliga uppräknade verksamheter. Vi kan för enkelhetens skull kalla dem gemenskapsaktiviteter eller gemenskapande diakoni.

När detta mönster så tydligt framträdde under församlingsbesöken mötte det ganska ofta förvåning bland diakoner och kyrkoherdar, men också snabbt acceptans. Det framkom en rad argument för att så stor del av verksamheten låg just här och ingen annanstans. En anledning som uttrycktes var att den specialkompetens man menar skulle behövas för att arbeta mer med till

exempel problemlösning vid allvarlig social och psykisk problematik saknas. En annan att de omsorgs- och gemenskapsaktiviteter församlingen har är en nödvändig bas också för ett problemlösande och förändrande arbete, även om detta inte specifikt står i fokus. Några argument som framfördes var att de öppna gemenskapande aktiviteterna skapar nödvändiga kontaktytor för att:

- Sänka trösklarna till kyrkan.
- Skapa en atmosfär där människor vågar och är villiga att öppna sig och våga fråga efter och ta emot stöd.
- Komma i kontakt med dem som behöver samtal och stöd.
- Rekrytera ideella.

Ett återkommande resonemang kring dessa öppna gemenskapande verksamheter är att det inte är alldeles lätt att klassificera dem eftersom känslan är att "det ena leder till det andra". I de öppna verksamheterna får man syn på behov eller söks upp av behövande, vilket leder vidare till samtal och annan stöttning av problemlösande karaktär. De som är närvarande som "diakonala agenter", alltså diakoner diakoniassistenter, annan personal eller ideella, slussar ibland vidare till de professionella eller till institutioner där rätt kompetens finns för att lösa olika typer av problem. Ställda inför valet att klassificera verksamheterna som problemlösande eller gemenskapsfrämjande blev svaret ändå oftast gemenskapsfrämjande, eftersom de problemlösande inlagen inte är evidenta genom till exempel inbjudan eller målskrivning, utan bygger mer på diakonens och andra medarbetares öppenhet för att navigera i de öppna sociala sammanhang som skapas.

För många gemenskapsaktiviteter finns ingen definierad målgrupp. Verksamheter sägs ofta vara "öppna" eller "för alla". Vagheten är ibland medveten. Man vill inte definiera människor i termer av grupp-tillhörighet eller behov, utan överlåter till den enskilde att avgöra om denne vill komma till en viss aktivitet eller har behov av ett visst stöd. I praktiken vänder sig dock många verksamheter i huvudsak till ganska avgränsade grupper, beroende på när på dagen de är förlagda och de grupperingar som kommit att dominera aktiviteten. Ofta är målgruppen "daglediga" vilket implicerar pensionärer, men förstås också kan rymma t ex arbetslösa och utlandsfödda och yrkesverksamma som väljer att vara med på församlingens sopplunch.

Verksamheter av detta slag sköts i många fall av diakonen, ibland ensam, men vanligen med hjälp av assistenter i diakonalt arbete, ideella eller annan personal. Vårt material visar att det oftast, ja nästan alltid, är diakonen som ansvarar för verksamheten.

Vi har inte stött på några målskrivningar eller utvecklingsplaner för dessa verksamheter. Det tolkar vi som att de "rullar på" utan att direkt provas mot behov eller resultat, även om verksamheter som blir för dåligt besökta naturligtvis kan omprövas och förändras eller läggas ner. Vi tolkar det också som att de inte ifrågasätts, utan betraktas som ett självklart inslag i församlingsdiakonin.

Olika sätt att se på den gemenskapande diakonin

De samtal vi fört med utgångspunkt från klassificeringen av de egna verksamheterna har ofta väckt ursäktande kommentarer från främst diakonerna själva. De har gått ut på att diakonin nog borde ägna sig mer åt tyngre problematik och mindre åt gemenskapande aktiviteter. Även om sådana ursäktande kommentarer uteblivit har de resonemang som väckts av klassificeringen ändå ofta haft karaktären av försvar för att det ser ut som det gör. Det ligger nära till hands att dra slutsatsen att diakoner och viss mån kyrkoherdar är kluvna inför det faktum att så stor del av diakonin befinner sig där den gör i klassificeringsschemat. Man är beredd att försvara och argumentera för den diakoni som bedrivs idag, men bär samtidigt en önskan om att delvis

jobba på ett annat sätt, närmare utsatta människor och utsatta platser.

Detta bekräftas av en annan fråga som ställdes under samtalen: vilka behov av, nya diakonala verksamhetsområden man ser. Här hamnar tyngdpunkten tydligt på verksamheter som möter allvarlig social eller psykisk problematik, till exempel att möta psykisk ohälsa bland unga, att finnas på plats i utsatta områden eller verka inom den palliativa vården. Dessa ställs dock inte i motsats till de verksamheter man bedriver idag, vilket är viktigt att notera. De ses snarare som önskvärda komplement till de redan existerande gemenskapande aktiviteterna. Verksamheter man skulle vilja bedriva, om bara resurserna och kompetensen fanns. Denna önskan – eller kanske längtan – ger sig till känna under samtalen som ett vagt, men gnagande dåligt samvete.

En tolkning av det dåliga samvetet är att det är en ganska omfattande kritik mot "trivseldiakoni" eller "traditionell diakoni" som förekommit genom åren som spökar. Att detta ger diakonerna en känsla av att inte riktigt befinna sig där man – enligt vigningslöftena – borde vara. I den "tyngre" eller "nya" eller "politiska" eller "profetiska" diakonin.

Förståelsen av de här begreppen är förstås långt ifrån entydiga. De

Figur: Bedömning av nya verksamhetsområden

som uppställer begreppsparen som motsatser menar i regel att diakonin befinner sig för mycket på trivsel-och-traditionssidan med gemenskapsaktiviteter, äldrearbete och enskilda samtal, och för litet på den nydanade och "tyngre" sidan med till exempel allvarlig psykisk och social problematik, social sammanhållning, våldsbejakande extremism mm. Överfört till klassificeringsschemat skulle det innebära att församlingarna befinner sig för mycket nere till vänster i klassificeringsschemat, och för litet uppe till höger.

En enkel sökning på internet visar samtidigt att begreppen "trivsel" och "tradition" kopplat till diakoni för många har en positiv klang. Många värnar en diakoni nära vanliga människors vardag, bland annat som ett sätt att bryta vad man uppfattar som en utbredd och djupgående ensamhet i vår kultur.

Vem har rätt? Kanske båda, beroende på vilket perspektiv man väljer.

Tolkningar av den gemenskapsfrämjande diakonin

En positiv framskrivning av gemenskapsfrämjande diakoni kan vara att kyrkan skapar förutsättningar för möten, livskraftiga sammanhang, växande egenmakt och läkande. En del av detta läkande sker spontant, i mötet mellan människor. Annat fångar diakoner och personal och ideella upp genom samtal eller genom att slussa människor med behov av stöd och hjälp vidare. Efterhand växer delaktigheten i grupperna, fler tar ansvar och nya människor bjuds in till gemenskapen. Det salutogena, gemenskapsfrämjande grundläget uppfattas som en omistlig del av en identitet som inte framstår som rent karitativ utan som är medmänsklig och inkännande utifrån ett helhetsperspektiv på människan där betoningen ligger på det friska och goda i livet, i den enskilda människan och i samhället i stort. Detta förhindrar att diagnosen, bristen och utsattheten definierar såväl människan som diakonin. En teologisk tankefigur skulle vara att den öppna, gemenskapsfrämjande diakonin skapar förutsättningar för

Guds nåd att verka bland människor, för Gudsriket att bryta in.

En mindre välvillig beskrivning skulle kunna vara att den öppna, kravlösa gemenskapen sällan blir något annat än just kravlös gemenskap. En oreflekterad verksamhet av karaktären tidsfördriv som läser relationerna i en statisk tjänstemodell där några producerar sammanhang för andra att konsumera. Verksamheterna fyller ett visst behov, men inbjuder inte till växt, fördjupad gemenskap eller förändring. Den diakonala kontaktytan med människors utsatthet blir alltför låg. De som kommer, gör det för stundens trivsel och återvänder hem utan att något har hänt på ett djupare plan och många som skulle behöva komma, kommer inte. Församlingen nöjer sig med att bocka av aktiviteterna och känner därmed att man fullgjort det diakonala uppdraget. Teologiskt uttryckt en verksamhet som inte bara verkar i världen, utan helt är reducerad till värld, till ytliga konsumtionsmönster och slutet individualitet.

Så här svart eller vit är förstås inte tillvaron. Syftet med de två olika framskrivningarna är heller inte att de ska fungera som ytterligare ett skikt i en klassificeringsmodell, eller att användas som slagträ i en debatt. Tanken är snarare att ge orienteringspunkter för hur den gemenskapande diakonin kan utvecklas. Men först några ord om stiftets roll. Vi var inte ute i något tillsynsuppdrag när vi rattade våra stiftsbilar där i snöryran. Vi var inte heller ute på något forskningsuppdrag. Hela ansatsen i församlingsbesöken var att främja församlingarnas diakoni genom att föra så pass noggranna anteckningar från våra samtal och sätta så pass vederhäftiga siffror på det vi såg att det kan duga till underlag för analys.

Främja alltså. Ordet främja har många synonymer. *Underlätta. Uppmuntra. Ge krafter.* Få ord i listan ger minsta utrymme för att komma von oben med mästrande eller tillrättavisande attityd. Det skulle möjligen vara uttrycken *propagera för, favorisera och sätta i främsta rummet.* Men de får rikligt på käften av uttryck som

bekräfta, bistå, bidra till, gynna och understödja. Påfallande många speglade uttryck tycks föreslå att främja innebär att börja med det som är i handen. Att främja är att *förfina, stimulera, föra framåt, fördjupa, förbättra, påskynda, utveckla* (det som redan finns).

En enkät är en enkät. Men ett möte på plats i församlingshemmet är att för en stund sänkas ned i den tillvaro som enkäten bristfälligt försöker fånga. Det är att få en glimt av diakonens position, möjligheter och begränsningar, av arbetets dagliga möda, av kontextens komplexitet, av platsens och församlingens tillgångar och brister.

Som kollegor och medarbetare inom kyrkan har vi inte någon anledning att betvivla diakonernas känsla av att de öppna, gemenskapande aktiviteterna fyller en viktig funktion. Vi har kommit för att ingjuta kraft, inget annat. Som stift har vi heller inte till uppgift att berätta för församlingarna att de ska göra något helt annat. Vårt ärende är att *bistå, gagna* och möjligen ge verktyg till att *förbättra*. Det vi såg var ett behov av att kvalificera det diakonala "tänket" kring de öppna mötesplatserna. För att kunna förklara varför de är viktiga, men kanske viktigare ändå, för att skapa verktyg för att förstå och kunna utveckla dessa verksamheter.

En fruktbarare ansats

Vår utgångspunkt är att den svepande uppdelningen av diakonin i "ny" eller "traditionell", "trivseldiakoni" eller "tyngre diakoni" inte är särskilt fruktbar. Särskilt inte som de lätt slår över i en lika svepande värdering som riskerar att skapar låsta positioner istället för att öppna för konstruktiv dialog. Om en verksamhet är av karaktären "ny" eller "traditionell" säger i själva verket väldigt litet ifall den inte sätts in i en kontext. En rimligare utgångspunkt än att en viss verksamhet i sig är bra eller dålig bör vara att anta att all diakoni kan vara mer eller mindre relevant ur olika aspekter. Avgörande är vilket perspektiv, vilka kriterier, mål eller värden man väljer som måttstock. »

Rimligt är också att utgå från att all diakoni inte bara kan förändras, utan nästan alltid förändras med tiden. Om en verksamhet är bättre eller sämre är då en mindre intressant fråga än i hur och i vilken grad en viss verksamhet utvecklas eller kan utvecklas, och i så fall mot vad. Det är här orienteringspunkterna ovan kommer in. Det avgörande är, med detta synsätt, om det finns ett utvecklingstänk kring diakonin. Om församlingen förhåller

sig aktiv till och reflekterar kring det man gör och vid behov är beredda att förändra sin diakonala verksamhet utifrån lokala behov.

Ett sätt att värdera de gemenskapande verksamheter församlingarna bedriver är att uppställa kvalitetskriterier. Med kvalitetskriterierna som grund öppnas möjligheter att beskriva, utvärdera och utveckla desamma. Detta öppnar i sin tur för nya former för samverkan, för nya källor till fi-

nansiering och kanske också för att främja sociala innovationer med utgångspunkt för det alldeles vanliga, gemenskapande diakonala vardagsarbetet som vi har så rikt av inom Svenska kyrkan. Mer om detta i en kommande artikel.

ANDERS HAGMAN

Stiftskonsulent för välfärdsfrågor och EU-frågor, Västerås stift

ANNONSERA PÅ VÅR HEMSIDA

Statisk annons 250px 1.000 kr / månad

Annonsera på Svensk Kyrkotidnings hemsida för att nå en bred läsekrets i hela Svenska kyrkan och bland den teologiskt intresserade allmänheten.

Kontakta oss på annons@svenskyrkotidning.se

SVENSK
KYRKO
TIDNING

FORTBILDNINGSKURS

Präster, pastorer, diakoner och teologistuderande
på Åh Stiftsgård, 4-6 november 2019

Medverkande:

Fredrik Brosché
Göran Larsson
Carl-Gustaf Severin
Berth Löndahl
Lars Adaktusson
Hans VVeichbrodt
Berit Simonsson m.fl.

Information:

www.oasrorelsen.se

CENTRUM FÖR religionsdialog I STOCKHOLMS STIFT

KRISTER STENDAHL MEMORIAL LECTURE 2019

31 OKTOBER KL. 15.00

Bringsalen, Ersta konferens, Erstagatan 1, Stockholm

KATHARINA VON KELLENBACH
Professor i religionsvetenskap
St. Mary's College of Maryland:

Guilt as a productive force
in the transformation
of Jewish-Christian Relations

Föreläsningen arrangeras av Centrum för religionsdialog i Stockholms stift i samarbete med Paideia, The European Institute for Jewish Studies in Sweden.

FRI ENTRÉ

Anmälan senast 24 oktober på info@paideia-eu.org

PAIDEIA
The European Institute
for Jewish Studies in Sweden

Svenska kyrkan
STOCKHOLMS STIFT